

مخوفه و نیز تمام فصول آن تا حال مجری نگشته و از امروز بید باید همگی حاضر باشیم برای اجرای کلیات و جزئیات آن خوب است یکدفعه دیگر منیاب تذکر قرائت شود .

(در اینموقع حاجی سید محمد باقر اظهار شکایت و دلتنگی از وضع رفتار تماشاچها و سایرین نمودند که این چه اوضاعی است فرام آورده اند تقصیر ما چیست اگر مردم نگاه بمجلس تبریز کرده اند که بعضی کار ما در آنجا پیشرفت کرده اولاً خوب است همراهی های اهل تبریز را هم بنظر بیآورند که چه قسم پول داده اند و بهطور همراه هستند ثانیاً از طرف ما هم که نظوری نشده زیرا که اسباب کار بطور کامل اینجا فرام نیست) .

رئیس - این گفتگوها هیچ فایده ندارد این سختگیری و این گونه رفتار تماشاچها و سایرین بواسطه این است که بعضی ها هم اطلاع کامل بهوضع مجلس ندارند و بعضی ها هم جاهلند عیناً موقع شکوه و ملالت نیست تقدماً باید مجلس سعی بخورد کار کند و بطوریکه مکرر عرض شده اول کار نوشتن قوانین وزارتخانه ها است که بعضی همایونی برسد آنوقت اجراء این قوانین بسیار نافع بحال مملکت و ملت خواهد بود و ابتداء باید قانونی که بجهت خودمان نوشته ایم مجری شود در اینصورت نظامنامه داخلی را یکدفعه دیگر برای یادآوری بخوانند .

حاجی سید نصرالله - این قرائتی است که متعبد بعمل است .

رئیس - بلی متعبد بعمل است (آقا سید محمد تقی شروع بخواندن نظامنامه داخلی نمودند از بابت چهار نفر منشی مذاکره شد رئیس جواب دادند که یکی از آنها استعفا داده و حاجی سید نصرالله هم بواسطه کارهای شخصی که دارند عیبکوبند نمی توانم از عهده این کار برآیم پس باید دو نفر منشی باکثرت آرزای از اعضاء مجلس انتخاب شود اصالی شش نفر را نوشته قرار شد روز شنبه و یکشنبه که وکلای تبریز هم حضور داشته باشند در نظر انتخاب شوند) .

در خصوص رئیس دفتر گفتگو شد رئیس اظهار داشت که تا حال جناب صدیق حضرت صکه یکی از منشیان مجلس است بواسطه بصیرتی که در این کار داشتند مقصدی امور دفترخانه بودند الحق خوب هم از عهده برآمده اند و پیش از انقاد مجلس هم خیلی زحمت درین خصوص کشیدند اکنون باید با کثرت آراه یکی از آن چهار نفر منشی را یا یک نفر از اعضاء مجلس را رسماً برای این کار انتخاب نمود و فرزند روز شنبه و یکشنبه معین و منتخب شوند در مسئله مکان تکلم مذاکره شد گفتند بایند بطوریکه در نظامنامه نوشته شده عمل شود و فوراً تالیفه آورده در مکان مخصوص انداختند که متعبد نقل در آن مکان شود و آقا سید محمد تقی باقی نظامنامه را در آن مکان قرائت کرد (پس از خوانده شدن نظامنامه) .

آقا شایخ حسین (فصل سیزدهم قانون اساسی را که راجع بمسئله حرف زدن تماشاچها و معین بودن جای تکلم بود قرائت کرده و گفت) فرضم از آمدن اینجا و خواندن این فصل آن است که تماشاچی ها بداندند حرف زدن آنها فقط در نظامنامه داخلی نوشته نشده بلکه در قانون اساسی هم که بعضی همایونی رسیده نوشته شده است

و جهت هم این است که از مرضین کسی نتواند بعضی حرفها زده باعث اختلال مجلس شود .

حسام الاسلام - توحش ما در شهر طبیعت است و اطفال طبیعت هم در سطح راه میروند افراط و تفریط و اعتدال و آوردن این اطفال را برای اعتدال بسته به اساس است (دانستن و توانستن و خواستن) اما دانستن همین مجلس شورای ملی است که بعدالله تعالی منتهی شده و شاور هم فی الامر را پیشنهاد نموده مشغول مذاکره و مشاوره هستند توانستن را هم ذات اقدس همایونی عطا فرموده که احکام این مجلس را اجری فرمایند چیزی که بانی است و مشکل است خواستن است که باید جدا درخواست نمود امروزه سی کرور نفوس مظلوم ایران گرسنه غذای عدالت هستند باید بزودی این غذای لذیذ و نعمت بزرگ را آماده نموده باین گرسنگان رسانید که هلاک نشوند .

پس از ختم مجلس رئیس آقایان طلائی را که از جانب صیادان انزلی شاکسی بودند احضار باطاق دیگر نمود که با حضور حسام الاسلام و سایر وکلا مذاکره شده شاید اصلاح شود .

مذاکرات دارالشورایملی
روز ۳ شنبه ۲۸ ذی حجه الحرام
رئیس - امروز نظامنامه مجلس دوباره قرائت شود و امروز روز مباحثه و مذاکره در فصول آن است در قرائت سوم باید برای گرفته شود .

سعدالدوله - عرض دارم میگویم اهمیت تکمیل قانون اساسی مملکتی بیشتر است یا اصلاح نظامنامه سنا .

رئیس - در این مجلس اصلاح متمم قانون اساسی ممکن نیست قرار شد چهار نسخه نوشته شود در انجمن مخصوصی هر کدام را تصویب کردند اختیار شود و فرض از تعطیل مجلس در روز ه شنبه هم بجهت همین است و روز شنبه مجلس باید منعقد شود برای اصلاح و نظامنامه مجلس سنا هم جزء قانون اساسی است تفاوتی ندارد .

(جمعی گفتند این تعطیل روز پنجشنبه و ده اول معمر برای چیست و حال آنکه اصلاح این امور واجب است) .

صدیق حضرت - عرضی دارم که نظامنامه داخلی مجلس نباید معری شود ؟

سعدالدوله - متصود چیست ؟

صدیق حضرت - تعیین روز و ساعات اجلاس مجلس بعهده رئیس است کسی حق گفتگو در این خصوص ندارد .

(جمعی گفتند خود رئیس فرمودند مذاکره شود) .

صدیق حضرت - عرض من حق اخطار دارم و باید درموقش اخطار نمایم .

رئیس - دیشب جماعتی گفتند بجهت احترام عاشورا باید ده اول معمر تعطیل شده و ضمناً متمم قانون اساسی هم اصلاح شود منم گفتم امروز این نظامنامه مجلس سنا خوانده شود و روز ه شنبه تعطیل نمایند .

حاجی امین الضرب - این متمم قانون اساسی و اصول آن را کی خواهد نوشت .

رئیس - هر کس میل دارد بنویسد یعنی نوشتن اولاد است ولی بر این خارج ندر انجمن حال هر کس میل دارد بنویسد بیورد در انجمن تصحیح شود .

سعدالدوله - حالا چه ضرر دارد انجمنی مخصوص معین شود که در آنجا بنویسند و بیاورند در مجلس مذاکره و تصحیح شود وقتی که انجمنی معین نباشد همه باطمینان یکدیگر شاید بنویسند و شاید ننویسند و باعث تأخیر کار خواهند شد .

رئیس - چه ضرر دارد اجراء و اعضاء آن را معین و انتخاب نمایند .

(پس از مذاکره زیاد در تعیین اعضاء اشخاص ذیل را معین نمودند) .

(سعدالدوله) (آقا سید حسن تقی زاده) (مشاور الملک) (حاجی امین الضرب) (حاجی سید نصرالله) (مستشار الدوله)

(مخبر الملک را هم معین کرده بودند با اینطور صدر خواست) - بنده را از این کمیسیون معاف دارید خودم در خارج اصولی می نویسم و در انجمن ارائه میدارم اگر بیدرد خورد و پسندیدند بسیار خوب و الا فلا .

(گفتگو در این شد که باید اعضا کمیسیون زبان خارجه هم بدانند) .

سعدالدوله - علاوه بر دانستن زبان خارجه باید اطلاع از قوانین دول مشروطه داشته باشند و در امورات داخلی مملکت تسبیح داشته و بصیر باشند .

حاجی سید نصرالله - فیرا زبان خارجه دانستن مدرک هم لازم است زبان دانستن فقط برای ترجمه است چه بسیار اشخاص زبان دان که قوه استنباط مطلب را ندارند ولی کتب قوانین خارجه ترجمه شده ممکن است اشخاصیکه زبان نمیدانند استنباطات خود را از آن ترجمه ها نمایند .

سعدالدوله - ما هم نمیتوانیم از پیش خود چیزی بنویسیم بعضی چیزها هم که مقتضی مملکت است باید ملاحظه شود و نوشته جانیکه در این خصوص با دولت درو بدل شده و با تقریرات جناب مخبر السلطنه باید بکمسیون داده شود .

رئیس - البته هر چه لازم شد خواهم داد .

سعدالدوله - این متمم قانون اساسی را بطوری باید بنویسیم که مطابق باشد با قوانین سلطنت مشروطه و موافق با قانون شرع هم باشد .

در باب قسم خوردن و کلا مذاکره شد

آقا میرزا ابوالحسن خان - بعضی از وزرا در قسم خوردن حاضرند و بعضی حاضر نیستند .

حاجی امین الضرب - عقیده بنده این است تا این قانون اساسی تمام نشود قسم خوردن .

سعدالدوله - عقیده منم همین است این قسم یاد کردن را بگذارید تا قانون اساسی تمام شود (و جمعی دیگر هم همین عقیده بودند آقا میرزا ابوالحسن خان و صدیق حضرت و حسنعلی خان جدا خواستار بودند که امروز قسم یاد شود و گفتند چرا شما ما دامیکه وکلای آذربایجان نیامده بودند نظامنامه اساسی را تمام میدانستید اما حالا ناقص می دانید) .

حاجی امین الضرب - ما آنوقت هم ناقص دانسته و تمام نمیدانستیم

سعدالدوله - از روزی که من آمده ام گفتم که این قانون اساسی تمام نیست .

حسنعلی خان - عقیده خودم را بگویم این اصولی را که باید نوشته شود و هر طرح مذاکره تا قبول

نشود جزء قانون اساسی که نتواند شد در این صورت قسم خوردن ضرر ندارد و از امروز بپند دیگر ماما به چوچه ایرادی بدولت نداریم .

سعدالدوله - صبیحا صیبا این رای شخصی نیست من چطور میتوانم حقوق موکلین خود را از دست بدهم .

حسعلیخان - در اینصورت بهتر میتوانید حقوق خود را حفظ نائید .

مخبر الملک - امروز حاضر شده بودیم که قسم یاد نمائیم و قرار بود آقایان حجج اسلامیه هم حضور داشته باشند چون بجهت ایشان مسامی روی داده و بمجلس اطلاع داده اند که امروز نمی توانند تشریف بیاورند باشد برای روزهای دیگر که آقایان هم حضور داشته باشند و امروز هیچ مذاکره در این خصوص نکنیم و قسم بجهت راستی و درستی یاد کردن منافات با اتمام اصول اساسی ندارد .

حاجی امین الضربید عرض بنده این است امروز قسم خوردیم و این اصولی که امروز باید نوشته شود یکی دو فقره از این اصول قبول نشد آنوقت تکلیف چیست .

سعدالدوله قسم بردن نوع است یک قسم شرعی است که تکلیف هر مسلمانی و افراد ملت است قسم بخورد که بملت و دولت خود خیانت نکند و معلوم است هر کس داخل اینکار و مجلس شده روز اول قسم خورده و یک قسم رسمی است که در این گونه موارد باید یاد کرد یعنی قسم بخورند که این قوانین اساسی که گذاشته شده خیانت نکرده و تخلف ننمایند حالا که اصول آن تمام نشده صحیح نخواهد بود پس باشد برای چند روز دیگر که اصول اساسیه تمام شده و بصبحه برسد آنوقت قسم یاد نمائیم .

حسام الاسلام - مایک سلطنت داریم و یک دولت سلطنت عبارت از شخص اعلیحضرت است و دولت عبارت از هیئت وزرا باید وزرا هم قسم یاد نمایند که بملت و سلطنت خیانت نکنند همچنانکه ما قسم یاد می نمائیم که خیانت بدولت و ملت ننمائیم .
رئیس - البته آنها هم باید قسم یاد نمایند و در موتمن در نظام نامه نوشته شده و قید خواهد شد .

حاجی امین الضربید - بعد از تمام شدن نظام نامه اساسی ما قسم می خوریم و منتظر آنها هم نمی شویم .

آقا میرزا فضلعلی - (الحمد لله الی هدانا لهذا وما كنا لنهتدی لولا ان هدانا الله والصلوة والسلام علی محمد و آله و التتخبین علی ذلک بعد فقد قال الله تبارک و تعالی فاعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا) خداوند متعال امر می کند ما بندگان را با یکدیگرهای خود را یک نگه داشته و باهم یکی باشیم و از هم جدا نشویم العمداله اساس این کار بواسطه این مجلس محترم تازه بدست آمده پس در این صورت برای ما لازم است که من بعد اسم اصفهانی و آذربایجانی و طهرانی و قفقازی و سنی و شیعه نبریم هم را در دایره اسلامیت دانسته و این اسلام بدانیم و قتیکه اینطور شد از این بیعت از بردن اسم مملکتی دون مملکتی عیب نمی بینیم همه خوبی را برای یکدیگر می خواهم و امیدواریم که رکهای ما و خون های ما رک اسلام و خون اسلام باشد خواه قسم بخوریم یا بخوریم تفاوتی ندارد و هیچ قسمی بالاتر و بهتر از دانستن شرافت اسلام نیست .

(ای بسا ناورده استننا بگفت)

(جان او با جان استننا است جفت)

و کسی که این شرافت را نداند خدای نخواست خون آن یاک نیست باز تفاوتی برای آن نخواهد کرد خواه قسم بخورد و یا نخورد پس بهتر این است از بابت قسم این چند روز مذاکره ببینان نباید تا اصول نظام نامه اساسی تمام شود و چنانکه اشاره شد باید خود را مقید بقسم نکنیم بلکه مقید باسلامیت بکنیم که خداوند حکم باشد میانه ماها .

(شروع بخواندن نظام نامه مجلس سناشد)

مخبر الملک - چند ایراد در این نظام نامه بنظرم رسیده در حاشیه نسخه که در دست دارم یادداشت نموده ام در ماده اول که عبارت آن این است (مجلس سنا بموجب اصل چهار و یکم قوانین اساسی مؤسس و مقرر است) لفظ (مجلس شورای ملی) بعد از لفظ قوانین اساسی لازم است نوشته شود که صریح باشد . در ماده دوم که عبارت آن این است (اعضای این مجلس مرکب از شصت نفر خواهد بود نصف از طرف قرین الشرف همایونی استقرار می باید پانزده نفر از اهالی تهران و بیانی از اهالی ایالات و نصف از طرف ملت انتخاب خواهد شد) بجای لفظ (باقی) عبارت (پانزده نفر) باید نوشته شود .

(همه تصدیق نمودند که مردو ایراد صحیح است و قرار شد بهمین طور نوشته شود)

حاجی سید نصرالله - در ماده دوم لفظ (استقرار) از طرف دولت و لفظ (انتخاب) از طرف ملت نوشته شده جهت چیست بناید مردو بلفظ (انتخاب) نوشته شود .

مخبر الملک - من در ایراد دیگر دارم ایراد اول اینکه مادر انتخابات و کلاسه مجلس شورای ملی بتجربه فهمیدیم که انتخاب عمومی اسباب اشکال است و عقیده بنده این است که انتخاب اعضای مجلس سنارا بشهرهای بزرگ مخصوص نمایند اولاً بجهت اینکه عده اعضا کلیات بر تمام ولایات و شهرهای کوچک نمیکند تا نیا زودتر انتخاب میشوند ایراد دوم شرطی است که برای انتخاب و منتخب طبقات قرار داده اند و این صحیح نیست زیرا که مطلق شاهزاده و اعیان و یا اعیان معلوم نیست شخصیت داشته باشند خوب است ما که مسلمانیم لیاقت و علم را شرط قرار بدیم و بسبب این شرط انتخاب مخصوص شهرهای بزرگ میشود و در شهرهای کوچک و دهات البته اینگونه اشخاص نیست .

عون الدوله - ما ما که مقصود ما اینست بدها مشوق باشیم جوانان مملکت در صدد تحصیل شرف و علم باشند شرط مخصوص بودن انتخاب اعضای مجلس سنا بشهر های بزرگ مانع پیشرفت این مقصود است زیرا اهالی شهرهای کوچک و دهات وقتی که از این انتخاب محروم ماندند موجب یأس آن ها شده دیگر در پی تحصیل شرف و علم نخواهند رفت .

مخبر الملک - شما وادار کردید نکته را که نبایدست بگویم لابد اشاره نمایم فعلا اگر انتخاب اعضای مجلس سنا مخصوص شهر های بزرگ نشود دولت در مدت قلیلی بتوسط تلگراف منتخبین خود را معین نموده و همه حاضر میشوند و منتخبین ملت مدت بسیاری طول خواهد کشید آنوقت مجلس سنا منتهی شده و اگر بیت آراه با منتخبین دولت خواهد شد .

آقا میرزا فضلعلی - این مسئله را باید در فصل علیحده قید نمایند مادامیکه عده منتخبین ملت مطابق عده منتخبین دولت حاضر نشده مجلس سنا منتهی نشود .

سعدالدوله - در مالک خارجه به اجزاء مجلس سنا مراجع داده نمیشود بجهت این که از متولین و شاهزادگان و پیر مردان و نجبا که صلاحیت داشته باشند بعضی اقتضای شرف انتخاب می شوند حال نمیدانم در این باب آتیام قید شده و بهمین جهت بود که پرسیدم حقوقی از طرف دولت برای اعضاء مجلس سنا معین شده یا نه مسئله دیگر که در انتخابات اینجا هیچ ملاحظه نشده در باب وکالت است که باید وکیل دارای شرایط و صفاتی که در نظامنامه قید میشود بوده و داوطلب باشد نه اینکه مجبوریت در کار باشد اشخاصی که میل بوکالت دارند باید اسامی خود را اعلام نموده و خودشانرا معرفی نمایند و داوطلب باشند .

(چون ملاحظه نمودند باین ترتیب مباحثه و مذاکره اصلاح نظامنامه مجلس سنا چند روز طول خواهد کشید لهذا فرار شد هر کس ایرادی دارد در حاشیه نسخه چاپی که عموم و کلا داشتند یادداشت نموده بکسیون بدهند که در آنجا تفتیح و تصحیح شده روزیکشنبه قرائت شود .

مذاکرات دارالشرای ملی

روزیکشبه چهارم شهر محرم الحرام ۱۳۲۵
خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۲۸ ذی الحجه الحرام ۱۳۲۵ قرائت شد .

رئیس - اعضاء انجمن قانون نویسی همچو تصور نمودند که متمم اصول قانون اساسی نوشته شده حاضر میشود که امروز قرائت شود نظامنامه برای مجلس بلدیة نوشته شده امروز آن خوانده شود مسئله دیگر موجب مستخفین است که تشکی کرده اند صورت آن را هم نوشته اند در مجلس مطرح مذاکره شده بتصویب اعضاء مجلس اصلاح شود . (همه گفتند خیلی خوب است و شروع بخواندن نظامنامه مجلس بلدیة شد در فصل اول در خصوص اینکه انجمن بلدیة حق رسیدگی و تاسیس بعضی ادارات شهری دارد مثل کتابخانهها و قرائت خانهای عمومی و دواخانهها تیارها و موزه خانها و غیره مذاکره شده جمعی گفتند لفظ (تیار) نوشتن هیچ صحیح نیست .

بحرالعلوم - خیلی فریب است که این نظامنامه را با نوشتن اینطور الفاظ بمجلس فرستاده اند که قرائت و تصحیح شود .

حاجی محمد اسمعیل آقا - ضرری ندارد تیار مائی هستند که بجهت وعظ و تربیت و آگاه کردن مردم تشکیل می باید .

حاج شیخعلی - بسیار خوب ولی باید بلفظ و عبارتی نوشت که اشاره باین ترتیب داشته باشد و این گونه الفاظ در این مجلس محترم نباید مذاکره شود .

بحرالعلوم - موزه خانه هم فایده ندارد .
میرزا ابوالحسن خان - چرا آثار کهنه را در آنجا میگذارند باحت بصیرت مردم و فایده زیاد است .